

Meer dan boeiend

Andrea J. Day (2012). Emotions and identification in Interactive Groups. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 206 blz.

De redactie spant zich in om in de gaten te houden wat er aan de Nederlandse universiteiten aan onderzoek wordt gedaan naar groepen in de breedste zin van het woord. Het proefschrift dat hier besproken wordt is in Groningen verdedigd met als promotor prof. T. Postmes, hoogleraar sociale psychologie. Op de website met zijn ‘professional profile’ lezen we: ‘Tom Postmes onderzoekt menselijk gedrag in virtuele groepen en gemeenschappen, in grote mensenmassa’s, maar ook in organisaties en “gewone” teams. In dit onderzoek staat de invloed van persoonlijke en sociale identiteit centraal: de relatie tussen individualiteit en de groep. Samen met zijn collega’s zoekt Tom Postmes naar een antwoord op de vraag hoe door sociale interacties groepsnormen, persoonlijke en sociale identiteiten ontstaan en veranderen.’ Een fraaie lijst publicaties illustreert dit. Een kolfje naar onze hand, om zo te zeggen. Het proefschrift van Day past helemaal in dit programma.

Wij weten als geen ander hoe het voelt om deel uit te maken van een groep. Hoe het voelt als de groep succesvol is, maar ook hoe het voelt als de groep niet zo lekker draait. Het thema van dit proefschrift is de emotionele dynamiek in de groep en hoe die van invloed is op het succes van de groep. Dat lijkt wel een open deur, maar er

is weinig onderzoek op dit punt. En dat is precies waar het empirisch onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit proefschrift, om draait: studie van de dynamiek van emoties in interactieve groepen, het effect ervan op het besef te behoren bij de groep en het effect op uitkomsten van de groep. De vraagstelling is erop gericht te laten zien dat emoties in de groep en identificatie met de groep nauw met elkaar samenhangen, en dat er een wisselwerking is tussen deze twee en groepsprocessen zoals het bereiken van consensus en het komen tot groepsbeslissingen. Het empirisch onderzoek richt zich in het bijzonder op de relatie tussen emotie en identificatie met de groep. Na een inleiding op de thematiek volgt in drie hoofdstukken het verslag van het empirisch onderzoek, waarna een bespreking van resultaten en discussie het boek afsluit.

High en low identifiers

Ik geef de onderzochte (deel)hypothesen. In het eerste onderzoek wordt zichtbaar

gemaakt hoe de affectieve reacties in de groep worden bepaald door de mate waarin het groepslid zich identificeert met de groep. De hypothese is dat ‘high identifiers’ minder geneigd zijn zich te conformeren aan een onjuist meerderheidsstandpunt dan ‘low identifiers’. ‘High identifiers’ zullen zich vergeleken met ‘low identifiers’ positiever (optimistisch, blij) over de groep uitspreken wanneer het meerderheidsstandpunt correct is, en minder positief (bezorgd) indien het standpunt onjuist is.

In het vervolg op dit onderzoek wordt nagegaan of de verwachting uitkomt dat het niveau van identificatie van invloed is op het (positieve) affect voor en tijdens het uitvoeren van een groepstaak, in deze opzet een groepsbeslissing. Bovendien is de vraag hoe dat het proces beïnvloedt, bijvoorbeeld via voorkeur voor gedeelde informatie en commitment aan de beslissing. ‘High identifiers’ zullen voorkeur voor gedeelde informatie en een hoger commitment hebben.

Het tweede onderzoek is erop gericht de samenhang tussen groepsidentificatie en emotie te verhelderen. Uit eerder onderzoek is bekend dat affect van invloed is op informatieverwerkingsstrategieën: ‘our feelings serve information functions’ (‘cognitive tuning’; p. 65). Voel ik me er goed bij, dan val ik terug op oude, eerder geleerde patronen. ‘Als zij het zeggen, zal het wel goed zijn.’ Voel ik me er niet goed bij, dan is er reden om goed stil te staan bij allerlei details en specifieke aspecten van het op te lossen probleem. De hypothesen luiden: een positieve stemming zal leiden tot ‘heu-

ristic processing’ bij ‘high identifiers’ wat blijkt uit beslissen op basis van gedeelde informatie, weinig aandacht voor niet-gedeelde informatie en kortere groepsdiscussies. Daar tegenover staat ‘systematic processing’ bij negatieve stemming bij ‘high identifiers’ wat blijkt uit beslissen op basis van ongedeelde informatie, meer aandacht voor ongedeelde informatie en langere discussies. Met andere woorden: de affectieve signalen hebben invloed op de wijze van verwerking van informatie om tot beslissingen te komen en daarmee op de kwaliteit van die beslissing. Day heeft dit nog weer verder getoetst door specifieke emoties te manipuleren. De gedachte hierbij, gesteund door onderzoek, is dat specifieke emoties verbonden zijn met een bepaalde waardering van een situatie, bijvoorbeeld de mate van zekerheid over een situatie. Zo zijn afkeer en geluk gekoppeld aan zekerheid en vrees en hoop aan onzekerheid. De verwachting is dat dit onder ‘high identifiers’ sterker zal gelden dan bij ‘low identifiers’. In geval van afkeer wordt meer zekerheid rond de beslissingen verwacht dan in geval van teleurstelling.

Fysiologische reacties

In het laatste deel van het onderzoek worden de emotionele consequenties van consensus en discensus onderzocht. Gemeten worden psycho-fysiologische reacties op de ontdekking en oplossing van overeenstemming of tweedracht. Day verwacht dat consensus tot positieve emoties zal leiden, meetbaar via een sterke fysiolo-

gische reactie, net als tweedracht tot negatieve emoties leidt met dito meetbare fysiologische reacties. Daarbij is de verwachting dat de mate van consensus gevolgen en ook blijvend effect heeft voor de relaties en interacties in de groep, en hoe deelnemers zichzelf in de groep zien, zoals zal blijken uit de mate van groepsidentificatie. Consensus in groepen is een belangrijke indicator voor identificatie met de groep en cohesie in de groep. Anders gezegd, het bereiken en handhaven van consensus tussen groepsleden is niet alleen validerend met betrekking tot het thema waarover consensus bestaat, maar is ook validerend voor de groep zelf en draagt bij aan cohesie en verbondenheid. De onderzochte hypothesen in dit derde deel van het onderzoek luiden dan ook: consensus heeft een aanhoudende impact op de emotionele reactie van het groepslid, wat blijkt uit de gemeten frequentie van de hartslag en gelijktijdige zelfrapportage (gebruik van cognitieve emotiewoorden) van de deelnemer; consensus maakt de groep attractiever voor de deelnemer om zich mee te identificeren, een effect dat sterker is naarmate de deelnemer de fysiologische 'arousal' in de groep ervaart.

More than a feeling

Het moge duidelijk zijn dat hiermee een interessante poging is gedaan om een aantal basale, vooral emotionele processen in kaart te brengen. Identificatie met de groep, emoties en groepsprocessen, ze hangen onmiskenbaar met elkaar samen, we werken er dagelijks mee. Maar hoe ziet

dat er dan uit? Het gaat in dit onderzoek niet om therapiegroepen. Het onderzoek is uitgevoerd onder groepen studenten psychologie onder experimentele condities. Zichtbaar is geworden hoe groepsidentificatie en emotie in wisselwerking met elkaar van invloed zijn op hoe deelnemers informatie verwerken en tot beslissingen komen. Dus dat gaat wat betreft emotie in groepen verder dan alleen het ervaren van hoe het is om aan een groep deel te nemen ('more than a feeling', p. 161). Dat alles speelt in therapiegroepen (emotionele groepen) natuurlijk ook, maar wellicht eerder, meer op de voorgrond en belangrijk om in de gaten te houden in bijvoorbeeld (kortdurende) trainingsgroepen en wacht- of voorbereidingsgroepen (werkgroepen). Day gaat wel kort in op implicaties van haar onderzoek voor de psychologie van groepen, maar waagt zich niet aan therapiegroepen.

Besmettelijke emoties

Ik haal er nog een ding uit. In diezelfde slotdiscussie gaat de auteur nog wel nader in op een ook in therapiegroepen bekend fenomeen, de kwestie van 'emotional contagion', als een alternatieve conceptualisatie van emotie(s) in groepen. Freud noemde het in zijn *Massapsychologie en Ik-analyse* (Nederlandse vertaling, 1987) een feit dat 'de waargenomen blijken van een affecttoestand in staat zijn bij de waarnemer automatisch hetzelfde affect tweewe te brengen.' De dwang die daarvan uitgaat, is sterker naarmate meer mensen hetzelfde

affect tonen, zodat de neiging tot kritiek wel moet verstommen. Affect verspreidt zich in de groep, leidend tot een meer of minder homogene affectieve staat; individuele emoties convergeren. Dat is een van de goede redenen om in een volle concertzaal niet 'brand' te roepen. Het wordt een ramp. En de reden dat als iemand in een groep plotseling als uit het niets begint te lachen, even later iedereen onbedaarlijk aan het schateren is. Ingrediënten: er is kennelijk een gedeeld, beladen thema, een mate van emotionele labiliteit en de aanstichter is een groepslid met een zekere status zodat het affect eerder wordt overgenomen. Om te stoppen moeten initiator en beladen thema duidelijk worden. Het zou zo kunnen zijn dat in termen van Day 'high identifiers' gevoeliger zijn voor emotionele 'contagion'. Uit ander onderzoek is

ook gebleken dat de mate van identificatie met de groep gerelateerd is aan de mate van convergentie van affect. Day vraagt op basis van haar onderzoek hoe men denkt dat deze 'contagion' precies tot stand komt (Freud plakte er in de genoemde passage het 'raadselachtig woord "suggestie"' op). Een interessant onderzoeksproject zou volgens Day kunnen zijn om na te gaan hoe online groepen, dus zonder fysieke aanwezigheid van de groepsleden, qua emoties convergeren. Dat zou dan via het opbouwen van gedeelde kennis en informatie, waardering daarvan (motivationale en relevantie) en daarin gedeelde emotie kunnen verlopen.

Kortom, onderzoek dat meer dan boeiend is om kennis van te nemen.

Piet Verhagen